

Det stora barnkalaset

Foto: Folkets Bio

Födelsedagskalas låter ju festligt men kan också vara svåra saker. Just när mamma levererat sin motspänstiga son till ett kalas minns hon sin egen hemska sjuårsdag. [Det stora barnkalaset](#) är en galen, rolig och jobbig film om hur fantastiskt och fasansfullt det är att vara barn. Den handlar om relationen mellan barn och vuxna och mellan kompisar, om vänskap och förälskelse, utanförskap och popularitet. Manus är skrivet av Barbro Lindgren och Judith Hollander.

Rek. för åk F-2

En filmhandledning av MALENA JANSON

Filmhistorisk introduktion

Innan teater- och filmregissören Judith Hollander gjorde [Det stora barnkalaset](#) hade hennes feministiska barnserie *Tjejerna gör uppror* gjort succé i TV. Den handlar om fyra tjejer som just

börjat högstadiet och just börjat bli medvetna om de könsnormer som styr skolan, hemmet och hela samhället. De bildar därför Tjejligan och under parollen *Gör allt du har lust med; allt som passar för killar passar också för tjejer!*

går de till storms mot det patriarkala förtrycket. Det dröjde ända in på 90-talet och *Glappet* innan vi på nytt fick se en så rolig, träffsäker och förbannad skildring av feministisk kampanda.

Också [Det stora barnkalaset](#) handlar

om sociala strukturer, förtryck och uppror. Men här är det inte könen som går i klinch med varandra, utan generationerna. Berättelsen om Åke och hans mamma Anna och deras olika upplevelser av barnkalas skrevs av Barbro Lindgren och Judith Hollander och är i lika delar ett försvarstal till barnets rätt till sina känslor som en hyllning av en ickeauktoriär föräldraroll.

Respekten för barnet som människa och individ och formandet av en demokratisk familjestruktur var viktiga frågor och återkommande teman för den progressiva barnkultur som växte fram i Sverige i slutet av 60-talet och nådde sin kulmen på 70-talet. Man ville damma av kulturutbudet för barnen, städa bort det överdrivet idylliska och förljugna och i stället föra in Verkligheten. Men ”verklighet” behövde inte betyda fantasilöst eller trist. Tvärtom ansågs fantasin vara en självklar del av barnens verklighet, en del som borde uppmuntras och tas på allvar. Precis som de stora tankar, känslor och frågor som barnen bär på.

Allra tydligast framstod den nya barnkulturens tendenser i TV. På 70-talet satsade man stort – såväl ekonomiskt som konstnärligt – på barnprogrammen. De skulle ge starka upplevelser, kunskaper och självinsikt. Man lyssnade också på barnens egna funderingar genom att helt konkret samla in över 600 frågor från barn på skolor och daghem runtom i landet. Några saker som barnen ville ha svar på i TV – och som man gjorde program om – var följande:

Hur kan en elefant komma ut genom en stjärta?
Hur gör man ormar egentligen?
Varför lyser solen?
Varför måste man dö?
Hur känns det att dö?
Vad händer det under jorden?
Hur gör man en orgel?
Hur gör man papper?
Hur ser en gräns ut?
Hur stort är universum?
Varför blir det krig?
Finns Gud?

Utän det genuina intresse för, och tilltro till, barnkulturen som fanns i slutet av 70-talet hade en film som *Det stora barnkalaset* inte kunnat göras. Den

hade förmodligen inte fått finansiering. För det är på flera sätt en modig film; en film som vågar framställa ett barnkalas som en krigszon, kamrater som pennalister och familjereaktioner som begränsande.

Nu låter det ju som om *Det stora barnkalaset* är en skräckfilm. Så är icke fallet – åtminstone inte för den unga publiken. De flesta barn skrattar hejdlöst åt kalasgästernas kladdfest under det findukade bordet, de urspårade lekarna och mammans förlorade kontroll.

Att driva med livets svårigheter är ju ett välbeprövat knep som fungerar lika väl inom kultur för barn som för vuxna. Eller, som den legendariska clownen Manne af Klintberg uttrycker det: ”Skratta åt överheten behöver ungar hela tiden.”

Filmens handling

En stressad mamma drar sin son genom en leksaksaffär. Sonen Åke ska gå på kalas mot sin vilja och nu är mamma på jakt efter en födelsedagspresent. Det blir en doktorsväska. Plus en nalle till Åke för att göra honom på lite bättre humör.

Mamma lämnar den motsträviga Åke på kalaset. Flickan som fyller år är dotter till mammans barndomsvänner och det blir en lite stel hälsning i dörren innan mamman måste rusa tillbaka till jobbet. Men hon hinner bara till hissen innan hon upptäcker att hon glömt lämna fram presenten.

Upptäckten väcker ett minne till liv och vi slungas nu tillbaka till mammans eget sjuårskalas. Större delen av filmen är således en *flashback* – skildringen av något som hänt tidigare.

Anna, som mamman heter, är förväntansfull inför kalaset. Hon har gjort fina placeringskort, tycker tiden går avskyvärt långsamt byter i sista sekund klänning. Också Annas mamma är förväntansfull. Hon vill ha ett perfekt barnkalas, komplett med vacker tårta, arrangerade lekar och fiskdamm med godispåsar.

Gästerna anländer och med dem ett begynnande kaos. Det visar sig att mamma bjudit Nisse som ingen tycker om, att Marjan konkurrerar med Anna om all uppmärksamhet, att pojarna bara vill leka krig, att Pivar inte vill sitta bredvid Anna vid bordet, att ingen

vill leka de planerade lekarna och att Emma skvallrar för Annas mamma för minsta lilla.

Den enda riktigt roliga stunden, som nästan alla barn deltar i på lika villkor, är när de kryper ner under det pryddligt dukförsedda festbordet och har frossarpartaj. De proppar i sig hallongrottor, äter grädde med händerna och stänker läsk på varandra. Barnkalas på barnens vis. Till och med den utstötta Nisse skrattar förtjust.

Men därefter går det raskt utför. Krigslek övergår i doktorslek övergår i mobbningslek. När barnen lustfyllt dränker Nisses nalle i toalettstolen brister det för Anna. Hon kastar ut sina gäster i trapphuset, låser in sig i badrummet och vägrar prata med sin mamma.

Därmed återförs vi till ”nutid” och den vuxna Anna som står med presenten i sina händer och ångrar att hon tvingade Åke att gå på kalas. Kalas, som är så hemska! Hon rusar tillbaka för att rädda sin son. Men Åke vill inte räddas – han har helkul. Barnkalaset är roligt, barnen är lyckliga och föräldrarna – Marjan och Nisse – har klätt ut sig till björnar och deltar med liv och lust i festen.

Barn är också människor

Vi lever i ett land där det är en självklarhet att alla människor – oavsett ålder – är lika mycket värda. Åtminstone på pappret. Ett land som har ratificerat, eller skrivit under, FN:s konvention om barnets rättigheter som slår fast att alla barn har rätt att uttrycka sina åsikter och göra sina röster hörda. Ett land som redan (för det är ”redan” i jämförelse med andra länder!) 1979 kriminaliserade alla former av barnaga.

Ändå finns det stora ojämlikheter mellan barn och vuxna i Sverige. Dessa är framför allt sociala och därför svåra att komma åt och förändra: de handlar om attityder, normer och invanda tankesätt. En sådan idé är att föräldrar har rätt till sina barn, nästan som om de vore deras ägodelar eller kroppsdelar. En annan att barn ofta blir sämre behandlade eller nonchalerade i butiker, på restauranger och i offentliga rum.

Ännu svårare är det att komma åt det slags förtryck av barn som är inlindat i ett tillsynes välvilligt ”gullande”

– eller ”stackrande” som barndomsforskaren Sven Hartman uttrycker sig. Det handlar om vuxnas tendens att behandla barn som rara, lite lustiga varelser som ännu inte nått människostatus. I linje med det här synsättet, som få av oss öppet skulle erkänna att vi delade, pratar man med barn med förställd röst och lyssnar sällan på barnets svar. Inte sällan pratar man om ett barn i tredje person, trots att barnet befinner sig inom hörhåll. Vill man inte att barnet ska förstå övergår man till engelska och när barnet lärt sig engelska övergår man till ett tredje språk. Man menar inget ont men man gör ont genom att man underlåter att visa barnet respekt.

I *Det stora barnkalaset* är de vuxnas bristande respekt ett bärande tema. Inledningsvis släpar mamman sin son genom en leksaksaffär trots häftigt motstånd. När pojken säger att han inte vill gå på kalas svarar mamman att han inte ska ”krångla”, att det kommer att bli ”jättekul”, med ”fiskdamm och allt”. När pojken ropar ”Jag hatar fiskdammar!” låtsas hon inte höra utan köper honom en gullig nalle som muta.

- Varför tror du att pojken inte vill gå på kalaset?

- Hur tror du att pojken känner när hans mamma inte lyssnar på honom?

- Skulle pojken kunna göra på något annat sätt för att få sin mamma att lyssna på honom? Hur brukar du göra för att få vuxna att lyssna?

- Vad säger mamman för att få pojken att vilja gå på kalaset? Tycker du att hon pratar för mycket?

- Tror du att pojken blir glad för nallen som mamman köper till honom? Varför/varför inte?

- Känner du igen dig i bråket mellan mamman och pojken i början av filmen? Har dina föräldrar tvingat dig att göra något som du absolut inte ville, något som de tyckte verkade ”jätteroligt”?

När mamman var liten hade hon själv ett barnkalas. Hennes mamma (pojken

Åkes mormor) ordnade med bullar och läsk, fiskdamm, dukat kalasbord, fin klänning, lekar och hurra-rop. Vi ser hur mamman garnerar en tårta med rosa glasyr.

- Vad skriver mamman på tårtan?

- Varför tror du att Åkes mamma, Anna, minns just det kalaset just nu?

Vuxna som gärna vill bestämma över barn

Annas mamma säger åt Anna att inte vara så orolig inför kalaset, ”det är ju bara en födelsedagsfest”. Hon tjuvar också på Anna att klä på sig, städa, kissa och ställa ut placeringskortet. Hon säger ”Du kommer väl ihåg vad vi har bestämt?” och ”Lilla gumman, lugna ner dig!”

- Vad tycker mamman om klänningen Anna satt på sig? Tycker du att mamman har rätt att bestämma vad Anna ska ha på sig?

- Mamman kallar ofta Anna ”lilla

vänner" och "lilla gumman". Hur tror du att det känns? Skulle Anna kunna kalla sin mamma för "lilla gumman"? Varför/varför inte?

- Annas mamma verkar stressad. Är hon också nervös inför kalaset? Varför då, i så fall?

Så kommer gästerna. En del är bråkiga, en del är blyga, några är kanske både och. Några är Anna bra kompis med, andra verkar hon inte tycka om. En av dem har Anna inte själv bjudit, det har hennes mamma gjort olovandes.

- Är det rätt att mamman bestämmer vilka som ska bjudas till Annas kalas?
- Var är mamman och vad gör hon medan kalaset pågår? Borde hon vara mer tillsammans med barnen?

I slutet av filmen får vi se att Åke har jätteroligt på födelsedagskalaset han inte ville gå på. Han är inne i en lek, har utklädningskläder på sig och tycker att mamma stör när hon vill hämta honom därifrån. Födelsedagsbarnets föräldrar, Marjan och Nisse, är utklädda till björnar och leker tillsammans med ungarna.

- När är det roligt att leka vuxna och barn tillsammans och när vill man leka utan vuxna? Finns det lekar som vuxna inte förstår?
- Varför tror du att Åke och de andra barnen har så roligt på kalaset?
- I filmens allra sista bild ställer alla barnen upp sig och gör fula/roliga miner mot kameran/publiken. Varför då, tror du?

Filmens formmässiga barnperspektiv

Det stora barnkalaset handlar om vuxna men mest om barn. Och nästan alla barn spelas av vuxna skådespelare, vilket är ovanligt inom film men vanligt inom teater.

- Varför tror du att barnen spelas av vuxna skådespelare? Vad tycker du om det?

För att förstärka barnperspektivet

har man byggt en scenografi där till exempel möbler, kläder och porslin är så stora som en sjuåring upplever dem. Handtaget på ytterdörren sitt högt upp för Anna, hennes säng är hög och läskflaskan som barnen halsar ur jättestor. Också mammas stövlar i hallen – som Anna spottar i när hon är arg – är enorma.

- Varför tror du att man har gjort så stor scenografi? Hur påverkar det vår uppfattning om barnen på kalaset?
- Hur tror du att man fått tag i så stora möbler och saker?
- Annas mamma verkar mycket större än barnen – trots att skådespelarna i "verkligheten" är lika stora. Hur tror

du att man har skapat den illusionen? Titta gärna noga på en scen där både mamman och barnen medverkar så kan du nog se hur man gjort!

Två gånger i filmen pratar den sjuåriga Anna rakt in i kameran. Det är som om hon vänder sig direkt till oss i publiken. Första gången är strax innan kalaset ska börja, andra gången är när det just tagit slut. Det är väldigt ovanligt att skådespelare gör så i filmer.

- Varför tror du att det känns som om hon pratar med oss när hon tittar in i kameran?
- Vad säger Anna till kameran/oss?
- Varför tror du att hon säger just de

här sakerna till oss/kameran i stället för att, som vanligt, prata ”rakt ut i luften”?

Förhoppningar, förväntningar – och besvikelse

Både mamman och Anna verkar tycka att det är roligt att planera och ordna med sjuårskalaset. Båda är finklädlda och har fixat med sina frisyrier, de har dukat kalasbordet fint med vackra placeringskort som Anna ritat. Anna har satt Pivars kort bredvid sitt eget eftersom hon gärna vill sitta nära honom. Hon har också planerat vilka lekar de ska leka och i vilken ordning de ska leka dem. Mamma har bakat bullar och dekorerat tårtan och försökt göra ett riktigt roligt kalas.

Anna kan knappt vänta tills gästerna kommer. Hon oroar sig för att de ska ha glömt bort kalaset eller inte hittar hem till henne.

- Hur kan vi märka att Anna längtat tills kalaset ska börja?

Men när gästerna äntligen kommer blir det inte riktigt som Anna tänkt sig.

- Vad är det första som händer som gör Anna besviken?
- Hur reagerar hon när Pivar kommer? Varför säger hon att Pivar kan få hennes godispåse? Vad svarar Pivar på det?

Anna har planerat att de ska hoppa hopprep och leka mamma, pappa, barn. När de andra barnen inte vill vara med säger hon ”Alla ska vara med! Det är jag som bestämmer för det är min födelsedag!”

- Varför tror ni att barnen inte vill göra som Anna säger?
- Hur tror ni att det känns för Anna när de andra inte vill leka de lekar som hon tänkt ut?

När mamman har tänt tårtljusen och ställt tårtan på kalasbordet är det dags för barnen att sätta sig till bords. Anna vill sitta bredvid Pivar och har ställt hans placeringskort bredvid sitt eget. Alla är ivriga att få för sig av de framdukade godsakerna. Redan innan

Anna har hunnit sätta sig är tårtljusen utblåsta.

- Varför byter Pivar plats på placeringskorten, tror du? Hur tror du att det känns för Anna när han gör så?
- Vem är det som blåser ut tårtljusen? Varför gör de det, tror du?
- Vem är det som ser till att Anna får skära upp tårtan ”eftersom det är hennes födelsedag”?

När man längtat riktigt mycket och länge efter någonting, som Anna har längtat efter sitt kalas, kan man också bli väldigt besviken om det inte blir som man har tänkt sig. Det är nästan så att ju mer man längtat efter någonting, desto mer besviken kan man bli. Anna är så ledsen över hur hennes kalas blev att hon rentav säger att hon vill dö.

- Hur tror du att Anna hade tänkt sig att kalaset skulle bli? **Praktisk övning:** skriv, rita eller skapa en serie som är en alternativ version av *Det stora barnkalaset* där allting blir precis som Anna tänkt sig! Vad leker barnen? Vad får hon i present? Vad gör mamma? Et cetera, et cetera ...
- Till slut blir Anna så arg och ledsen att hon slänger ut sina gäster. Vad är det som gör att hon får nog av kalaset? Varför tror du att hon vill vara i fred? Tycker ni att hon gör rätt som säger åt alla att gå?

- Ett år senare fyller ju Anna åtta år. Tror ni att hon har kalas då också? Tror ni att hennes mamma ordnar det på ett annat sätt i så fall? Hur då?

Den allvarsamma leken

Ibland säger vuxna sådant som att ”du har det bra som är barn” som om det vore mycket enklare att vara barn än vuxen. Vuxna pratar också om att ”livet leker” när de mår riktigt bra, att ”det här är ingen lek” när någonting är svårt och någonting ”bara är på lek” när det är ingenting att bry sig om.

Men det är precis lika svårt att vara barn som att vara vuxen, även om man kanske tycker att olika saker är jobbiga i olika skeden av livet. Och många lekar är i själva verket väldigt viktiga, allvarliga och på riktigt – även när de är roliga. I leken tränar man på att vara människa; att fatta beslut, att känna empati, att komma överens med andra om roller, regler och maktfördelning ...

Det stora barnkalaset handlar mycket om just detta. Om det sociala spelet, de ständigt pågående förhandlingarna, om att dölja eller visa sina känslor, att välja sida och om hur man anpassar sig efter de man ”leker” med, ibland till den grad att man helt tappat bort sig själv och inte längre vet vad man vill och inte vill.

- Vilka olika lekar leker barnen på kalaset? Vem bestämmer vilka lekar som ska lekas?
- Varför låter Anna Pivar bestämma

så mycket, tror du? Varför säger hon inte ifrån? Varför ber hon inte sin mamma vara med och styra lekarna?

- När barnen sitter under bordet och kladdar med maten verkar nästan alla ha roligt på riktigt. Varför tror du att de tycker att det är så kul?

- Tänk på en lek som du själv tycker mycket om. Skriv eller rita gärna! Varför tycker du om just den, tror du?

- Tänk på en lek som du inte alls tycker om. Varför tycker du inte om den, tror du? Brukar du leka den ändå, om dina kompisar gör det?

Så småningom spårar kalaset ut i en krigslek som blir allt vildare. Annas docka går sönder, hon blir själv bombad och den som inte längre vill vara med kallas desertör. På många sätt är hela barnkalaset ett slags krigszon där de/n starkaste bestämmer och de/n svagaste förtrycks och tvingas utstå lidanden.

- Om man tänker sig att Annas kalas är ett slags krig, även om inga riktiga vapen används; vem krigar mot vem? Vilka är de olika "lagen"? Är de samma hela tiden eller förändras konstellationerna? Vem "vinner" kriget, om någon gör det?

- Varför tror du att de tycker om att leka krig? Får man göra saker i krigslekar som man inte får göra annars? Vadå, i så fall?

En annorlunda barnfilm

Det stora barnkalaset är ganska annorlunda mot andra barn- och familjefilmer.

- Vad är det som skiljer *Det stora barnkalaset* från de flesta andra filmer?

Många vuxna tycker att *Det stora barnkalaset* är en "jobbig" film, kanske för att många av de vuxna betar sig illa. Och kanske för att filmen får dem att minnas saker från sin egen barndom som de tyckte var svåra och jobbiga men som de nästan glömt bort.

- Hur upplever du filmen? Vad är det

för slags film? Är den rolig, jobbig, tråkig, spännande, hemsk, intressant, läskig eller något annat – kanske flera olika saker på samma gång!?

- Vad kände du när du såg den? Försök att beskriva dina känslor. Fundera också på varför du kände just så. Det är kanske inte så lätt, men försök!

Man kan säga att filmen berättar två olika historier som hör ihop. I den ena berättelsen, "ramberättelsen", är Anna vuxen och lämnar sin son Åke på ett kalas. Det är ramberättelsen som inleder och avslutar filmen, som en ram. I den andra berättelsen, inuti ramen, minns Anna sin egen sjuårsdag och i den är hon själv barn.

- Försök komma ihåg vad som händer i ramberättelsen i början och slutet av filmen. Hur hör den här ramberättelsen ihop med berättelsen om Annas sjuårskalaset? Vad har de två berättelserna för likheter? Skillnader?

- Hur uppfattar du filmens slut? Ofta talar man om att filmer antingen har ett "lyckligt", eller ett "olyckligt" slut. Vad har *Det stora barnkalaset*?

Tips på fördjupning

- *Mamma pappa barn* (Marie-Louise Ekman, Sverige, 1977). En kortfilm om en flicka som inte tycker att det är helt enkelt att vara barn. Rolig, spännande, lite galen. Påminner om *Det stora barnkalaset*. Filmhandledning finns.

- FN:s *Konvention om barnets rättigheter* kan diskuteras i direkt anslutning till filmen. På Barnombudsmanens webbsida finns den i en lättläst version: <http://www.barnombudsmanen.se/barnkonventionen/barnkonventionen-for-barn-och-unga/>

PRODUKTIONSUPPGIFTER

Sverige, 1981

Regi: Judith Hollander

Manus: Judith Hollander & Barbro Lindgren

Producent: Lisbet Gabrielsson

Foto: Roland Lundin & Torbjörn Andersson

Arkitekt: Eva Renman & Anders Barréus

Rekvisita: Birthe Stridbeck & P. A. Lundgren

Musik: Kjell Westling

Medverkande:

Anna – Mona Seilitz

Emma – Lena Dahlman

Marjan – Wallis Grahn

Nisse – Leif Nilsson

Pivar – Hans V. Engström

Benjamin – Johannes Brost

Pruttman – Gustav Kling

Putte – Jörgen Lantz

Mamman – Gunvor Pontén

Åke – Johan Hald

Tekniska uppgifter:

Premiär: 30 november 1981

Längd: 42 min

Censur: Tillåten från 7 år

Distribution:

Folkets Bio

Bergsunds Strand 39

104 62 Stockholm

Tel: 08-54527522

www.folketsbio.se

Det svenska barnfilmsarvet

Med början 2014 kommer en rad filmer ur den svenska barn- och ungdomsfilmshistorien att släppas i nyrestaurerade och digitaliserade kopior som blir tillgängliga för skolbio. Mer om digitaliseringsprojektet, filmerna och hur du bokar dem kan du läsa på sfi.se/filmiskolan.

Redaktion:

Malena Janson, Regioner, Barn & Unga,

Svenska Filminstitutet, september 2014